

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертаційну роботу
Сєдих Петра Васильовича
на тему «Кримінологічний аналіз та протидія кримінальному сепаратизму в
Україні», подану на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 – Право,
за спеціальністю 081 – Право

Актуальність теми дисертації.

Сепаратизм у сучасному світі дедалі частіше використовується як інструмент дестабілізації держав, підризу їхньої територіальної цілісності та політичної незалежності. У контексті гібридних загроз, інформаційних війн і зовнішнього втручання протидія проявам сепаратизму набуває особливого значення як для окремих держав, так і для міжнародної спільноти загалом. Для України, яка з 2014 року перебуває в стані збройної агресії з боку російської федерації, питання нейтралізації сепаратистських рухів є не лише безпековим, а й життєво важливим для збереження державності. Ефективна протидія цьому явищу вимагає комплексного підходу – правового, кримінологічного, інформаційного та соціального – і має стати одним із ключових напрямів державної політики.

З огляду на системне використання російською федерацією сепаратизму як інструменту гібридної агресії, актуальність дисертаційного дослідження П. В. Сєдих є беззаперечною. Це особливо виразно простежується в контексті поетапної ескалації збройного конфлікту, де сепаратизм відіграв роль не лише як форма внутрішньої дестабілізації, а й як ключовий елемент зовнішньополітичної стратегії агресора. Як обґрунтовано зазначає автор, ще з моменту здобуття Україною незалежності у 1991 році російська федерація системно формувала передумови для майбутнього втручання, використовуючи інструменти «м'якої сили», інформаційного впливу, культурної експансії та політичного тиску. Упродовж 1990–2000-х років на території України, зокрема в Криму, Донбасі, Одеській та Харківській областях, активно культивувалися проросійські наративи, підтримувалися маргінальні політичні сили з відверто сепаратистськими гаслами, а також створювалися мережі впливу через проросійські громадські організації, медіа та релігійні структури. Цей період можна вважати підготовчим етапом, коли сепаратизм ще не набув відкрито злочинного характеру, але вже виконував функцію латентного інструменту деструктивного впливу на українське суспільство. Наступний, активний етап (2014 – початок 2022 рр.) розпочався з анексії Автономної Республіки Крим, на основі якої росія створила Кримський федеральний округ, а також з ініціювання формування псевдодержавних утворень – так званих «Донецької» та «Луганської народних республік». Ці структури виникли внаслідок збройного втручання, насильницького захоплення влади та грубого порушення норм міжнародного права, не здобувши жодного визнання з боку міжнародної спільноти. Як слушно підкреслює автор, саме ці утворення стали осередками кримінального сепаратизму, що поєднував політичну риторику з організованою злочинною діяльністю, включаючи незаконні збройні формування, викрадення людей, тортури, рекет і контрабанду. Третій етап – повномасштабне вторгнення, розпочате 24 лютого 2022 року, – підтвердив, що контрольовані сепаратистські анклавні території на Донбасі були не лише інструментом дестабілізації, а й стратегічним плацдармом для розгортання ударних угруповань збройних сил рф. У дисертації обґрунтовано, що кримінальний сепаратизм у цьому контексті постає як технологія реалізації імперських амбіцій путінського режиму, що поєднує елементи інформаційної війни, підривної діяльності та кримінального впливу. Без попереднього створення і легітимізації цих анклавів масштабність і глибина вторгнення, ймовірно, були б суттєво обмеженими або зведеними до локальних прикордонних провокацій. Досвід України у сфері протидії кримінальному сепаратизму має не лише національне, а й міжнародне значення. Він може бути корисним для інших держав, що потенційно перебувають у зоні ризику подібних гібридних впливів, зокрема в Центральній Азії, на Балканах та в країнах Балтії.

Таким чином, дисертація П. В. Сєдих із її глибоким кримінологічним аналізом, статистичним обґрунтуванням і практичними рекомендаціями є вагомим внеском у формування науково обґрунтованої політики безпеки в умовах сучасних викликів. Її актуальність зумовлена не лише триваючою збройною агресією російської федерації проти України, а й необхідністю системної протидії гібридним загрозам, що поєднують політичні, інформаційні та кримінальні інструменти впливу. В умовах, коли сепаратизм використовується як засіб руйнування державності, дестабілізації регіонів та легітимації зовнішнього втручання, науково обґрунтовані підходи до його виявлення, аналізу та нейтралізації набувають стратегічного значення. Запропоновані в роботі концепції та моделі можуть стати основою для оновлення кримінальної політики, удосконалення законодавства, підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів і формування довгострокової стратегії реінтеграції та національної єдності.

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни.

Дисертаційна робота вирізняється високим рівнем наукової новизни, що проявляється як у постановці проблеми, так і в глибокій розробці її ключових аспектів. Дисертація є однією з перших в українській кримінології спроб системно дослідити кримінальний сепаратизм як окремий об'єкт кримінологічного аналізу. Автор не лише формулює власне визначення цього явища, а й обґрунтовує його місце в структурі злочинності, вказуючи на відсутність у Кримінальному кодексі України окремої статті, що прямо передбачала б відповідальність за сепаратизм як самостійний склад злочину. У цьому контексті особливої ваги набуває аналіз кримінально-правового масиву норм (ст. 109, 110, 110-2, 111, 436, 437, 447 КК України), які в сукупності формують правову основу для протидії сепаратистським проявам.

Крім того, у дисертації вдало сформовано узагальнений кримінологічний портрет особистості кримінального сепаратиста, який включає соціально-демографічні, соціально-рольові, кримінально-правові та морально-психологічні характеристики. Зокрема, встановлено, що 77 % таких осіб – це громадяни України зрілого віку, з яких 40 % мають вищу освіту, а 46,6 % – жінки. Це спростовує поширені стереотипи та вказує на необхідність індивідуалізованого підходу до профілактичної діяльності.

До основних положень наукової новизни також належать:

- систематизація кримінологічних показників кримінального сепаратизму в Україні за 2022–2024 роки, зокрема: у 2022 році зафіксовано 30 484 злочини сепаратистського характеру; середній коефіцієнт злочинної інтенсивності – 114 правопорушень на 1 млн населення; питома вага державної зради – 58,5 % у структурі кримінального сепаратизму;
- запропонована автором багаторівнева система протидії кримінальному сепаратизму, що охоплює: загальносоціальний рівень (формування громадянської ідентичності, просвітництво, регіональний розвиток); спеціально-кримінологічний рівень (удосконалення кримінального законодавства, регіональні програми протидії, інститут спеціальних правових наслідків); індивідуальний рівень (оперативно-розшукові заходи, профілактика, реінтеграція);
- розробка концепції Програми реінтеграції осіб, причетних до кримінального сепаратизму, з урахуванням міжнародного досвіду, що включає психологічну допомогу, навчання, працевлаштування та моніторинг тощо.

Заслугує на вивчення та підтримку спроба автора створення макету оперативно-наглядової справи як інструменту координації дій суб'єктів протидії, що має практичне значення для правоохоронних органів.

Наукове дослідження було виконано здобувачем на кафедрі права (702) гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут» та узгоджується з Пріоритетними напрямками фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права, затвердженими Національною академією правових наук України, а також із Концепцією розвитку кримінологічної науки в Україні на початку XXI ст., схваленою Координаційним бюро з проблем кримінології Національної

академії правових наук України. Тема також відповідає основним науковим напрямам та найважливішим проблемам фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2019–2023 роки, затвердженим постановою Президії Національної академії наук України від 30 січня 2019 року № 30, а саме підпункту 3.4.2.7 (кримінальне право, кримінологія, судоустрій), та тематиці наукових досліджень кафедри права гуманітарно-правового факультету «Правові засади стійкості та сталого розвитку критичної інфраструктури», затвердженої 23.04.2024 р. № 0124U002897 під керівництвом доктора юридичних наук, професора, заслуженого працівника освіти України, в. о. ректора Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут» О. М. Литвинова.

Отже, в дисертаційній роботі поставлене наукове завдання, що полягає у здійсненні комплексного кримінологічного аналізу кримінального сепаратизму в Україні, виконано повністю; здобувач повною мірою оволодів методологією наукової діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності.

За своїм змістом дисертаційна робота здобувача Петра Васильовича Сєдих повністю відповідає Стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 «Право» та напрямам досліджень, визначеним освітньо-науковою програмою підготовки докторів філософії у галузі знань 08 «Право».

Дисертаційна робота є завершеною самостійною науковою працею, що засвідчує особистий внесок здобувача у розвиток кримінологічного напрямку юридичної науки, зокрема у сфері дослідження злочинів проти основ національної безпеки та формування системи протидії кримінальному сепаратизму.

Розглянувши звіт подібності за результатами перевірки дисертаційної роботи на текстові збіги, можна дійти висновку, що дисертація П. В. Сєдих є результатом самостійного наукового дослідження і не містить ознак фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату чи неправомірних запозичень. Усі використані ідеї, результати та фрагменти текстів інших авторів супроводжуються належними бібліографічними посиланнями на відповідні джерела.

Мова та стиль викладення результатів.

Дисертаційна робота написана українською мовою з дотриманням норм наукового стилю. Виклад матеріалу є логічно послідовним, структурованим за змістовими блоками, що відповідають меті, завданням і предмету дослідження. Текст характеризується високим рівнем термінологічної точності: автор послідовно використовує загальноприйняту юридичну та кримінологічну термінологію, а також пропонує власні уточнення понять, які супроводжуються належним теоретичним обґрунтуванням.

Мовлення дисертації є науково виваженим, чітким і аргументованим. Автор уникає надмірної складності синтаксичних конструкцій, забезпечуючи доступність сприйняття навіть складних теоретичних положень. У тексті відсутні стилістичні чи мовні порушення, належним чином оформлено посилання на джерела, дотримано вимог академічної доброчесності. Робота справляє враження цілісного, завершеного дослідження, що відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Структура роботи.

Дисертація складається з анотації, вступу, переліку умовних позначень, трьох розділів, що включають десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 252 сторінки, з них основний текст – 205 сторінок, список використаних джерел (252 найменування) – 31 сторінка, додатки – 16 сторінок.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методологічну основу дослідження, сформульовано наукову новизну, практичне значення, структуру роботи та відомості про апробацію результатів.

У першому розділі автор здійснює ґрунтовне теоретичне осмислення кримінального сепаратизму як складного соціально-правового явища. У підрозділі 1.1 розкрито поняття,

природу, види та форми кримінального сепаратизму, запропоновано авторське визначення цього явища, що поєднує ознаки злочинної діяльності, політичної деструкції та підривної інформаційної активності. У підрозділі 1.2 представлено кримінологічні показники – динаміку, структуру, рівень поширення кримінального сепаратизму в Україні, зокрема з урахуванням подій 2014 року та повномасштабного вторгнення 2022 року. Підрозділ 1.3 присвячено аналізу особистості кримінального сепаратиста: автор виокремлює типові соціально-демографічні характеристики, мотиваційні чинники, рівень ідеологічної залученості та кримінального досвіду.

У другому розділі досліджено систему чинників, що зумовлюють виникнення та поширення кримінального сепаратизму. У підрозділі 2.1 автор окреслює теоретичні підходи до розуміння детермінації злочинності, адаптуючи їх до специфіки сепаратизму. У підрозділі 2.2 розглянуто соціально-економічні фактори, зокрема регіональну нерівність, безробіття, соціальну фрустрацію та економічну залежність від рф. У підрозділі 2.3 проаналізовано політичні чинники, включаючи слабкість державних інституцій, політичну поляризацію, вплив проросійських партій і рухів. Підрозділ 2.4 присвячено правовим та організаційно-управлінським аспектам, зокрема недосконалості законодавства, проблемам координації між органами влади та дефіциту ефективних механізмів реагування на сепаратистські прояви.

Третій розділ має прикладний характер і присвячений розробці системи протидії кримінальному сепаратизму. У підрозділі 3.1 автор аналізує стан наукової розробки проблеми протидії злочинності загалом і кримінальному сепаратизму зокрема, виявляючи прогалини в теорії та практиці. У підрозділі 3.2 запропоновано загальносоціальні заходи протидії, зокрема в сфері освіти, інформаційної політики, національної ідентичності та регіонального розвитку. У підрозділі 3.3 обґрунтовано спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи, включаючи профілактичну роботу з групами ризику, ресоціалізацію осіб, причетних до сепаратизму, та створення Програми реінтеграції. У підрозділі 3.4 розглянуто міжнародний досвід протидії сепаратизму (Іспанія, Грузія, Франція, Канада) з акцентом на можливості адаптації окремих механізмів до українських реалій.

У висновках узагальнено результати дослідження, сформульовано основні наукові положення та практичні рекомендації. Додатки містять ілюстративні та аналітичні матеріали, які доповнюють основний текст.

Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи.

Наукові результати дисертації висвітлені у 8 наукових працях, зокрема у 3 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України з юридичних наук категорії «Б», а також у 5 наукових статтях і тезах доповідей на конференціях різного рівня.

Науковий рівень публікацій здобувача відповідає вимогам до дисертаційних досліджень на здобуття ступеня доктора філософії. Статті мають чітку структуру, містять елементи наукової новизни, обґрунтовані висновки та практичні рекомендації. У публікаціях дотримано принципів академічної доброчесності: усі запозичення супроводжуються належними посиланнями, відсутні ознаки компіляції чи плагіату.

Особистий внесок здобувача у публікації, підготовлені у співавторстві, є суттєвим і чітко окресленим. У спільних статтях Седих П. В. виступає автором концептуальної моделі кримінального сепаратизму, розробником класифікаційних підходів та ініціатором практичних пропозицій щодо протидії. Це свідчить про його провідну роль у реалізації дослідницького задуму та високий рівень наукової самостійності.

Недоліки та зауваження до дисертаційної роботи.

Попри загальну завершеність і високий науковий рівень дисертаційного дослідження, до роботи можна висловити низку конструктивних зауважень, які не знижують її наукової цінності, але можуть бути враховані автором у подальших дослідженнях:

1. На мою думку, у дисертаційному дослідженні простежується певна обмеженість порівняльного аналізу кримінального законодавства інших країн. У роботі слушно

акцентується увага на відсутності в Кримінальному кодексі України окремої статті, що прямо передбачає відповідальність за сепаратизм як самостійний склад злочину. Водночас доцільним було б ширше залучити порівняльно-правовий матеріал щодо криміналізації сепаратизму в інших державах, зокрема в країнах Балтії, Польщі, Грузії, Іспанії (у контексті каталонського питання) або Канаді (у зв'язку з квебекським сепаратизмом). Такий аналіз дозволив би глибше обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення українського кримінального законодавства та надати їм додаткової легітимності.

2. Слід визнати, що в роботі наявна певна неоднозначність джерельної бази окремих статистичних таблиць. Автор наводить низку важливих кількісних показників кримінального сепаратизму (наприклад, 30484 злочини у 2022 році, зокрема на стор. 22 або 59), однак не завжди чітко вказує джерела походження цих даних. Уточнення, чи йдеться про офіційну статистику Офісу Генерального прокурора, МВС, СБУ чи інші джерела (зокрема, відкриті аналітичні звіти), є важливим для забезпечення прозорості та верифікованості наведених висновків.

3. На мій погляд, у дисертації дещо обмежено увагу до регіональної специфіки проявів кримінального сепаратизму. Хоча в роботі згадується географія злочинів сепаратистського характеру, доцільним було б глибше проаналізувати регіональні відмінності у структурі, мотивації та динаміці таких правопорушень. Наприклад, порівняння ситуації в Донецькій, Луганській, Херсонській та Одеській областях могло б виявити відмінності у механізмах радикалізації, впливі зовнішніх чинників та ефективності протидії.

4. Як видається, потребує уточнення статус і джерела запропонованих інструментів протидії. Програма реінтеграції та Макет оперативно-наглядової справи, запропоновані автором, є цінними інноваційними ідеями. Водночас доцільно було б чіткіше вказати, чи ці інструменти розроблені на основі чинних нормативно-правових актів, міжнародного досвіду, чи є авторськими концептами, що потребують подальшої апробації.

Утім, наведені зауваження стосуються переважно складних і дискусійних питань, порушених у роботі, або мають характер побажань, спрямованих на вдосконалення окремих її положень, і не знижують позитивної оцінки наукової новизни, практичної значущості та ступеня завершеності дисертаційного дослідження.

Висновок про дисертаційну роботу.

Вважаю, що дисертаційна робота здобувача ступеня доктора філософії Сєдих Петра Васильовича на тему «Кримінологічний аналіз та протидія кримінальному сепаратизму в Україні» виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є завершеним науковим дослідженням, сукупність теоретичних і практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення для галузі знань 08 – Право.

Дисертаційна робота за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, передбаченим у пп. 6–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Здобувач Сєдих Петро Васильович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 – Право за спеціальністю 081 – Право.

Рецензент:

докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри права
гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут»

Наталія ФІЛІПЕНКО

